

„**D**evictus vincit – Legyőzve győz” – olvasható Mindszenty József bíboros, esztergomi érsek sírján. A mondat híven foglalja össze egy olyan főpap sorsát, akinek a vérzivataros 20. században többször kellett kiállnia hitéért, egyházáért, híveiért, saját személyes sorsát rendelve alá az általa képviselt elveknek. 1915-ös pappá szentelésétől kezdve sokszor került összeütközésbe a mindenkori hatalommal. Legitimista nézetei miatt az őszirózsás forradalom idején letartóztatták, majd a Tanácsköztársaság alatt kitoloncolták Zala vármegye területéről. Mindszenty nemcsak a kommunizmust ítélte el, de a fasiszta-náci nézeteiket is. A nyilas hatalomátvételt követően többször szembehelyezkedett a helyi közigazgatás vezetőivel, és ezért a tiltakozó Mindszentyt Sopronkőhidán, majd Sopronban tartották fogságban, s csak 1945. április 1-jén nyerte vissza szabadságát. A lassan kiépülő kommunista diktatúra ellen is többször felemelte szavát. Tiltakozott a németek kitelepítése, az egyházi iskolák államosítása, a hitélet ellehetetlenítése, az egyházak széttzilálása ellen. Az egyházakkal leszámolni akaró pártállam egyik fő ellenségének tartotta a hercegprímást, akiről a politikai rendőrség már 1945 őszétől gyűjtött adatokat.

A főpap személyi dosszióját – a Mindszenty Józseffel szemben folytatott bizalmas nyomozás során szerzett dokumentumok gyűjtésére – azonban csak 1947. június 10-én nyitották meg. A forrásokból kiderül, hogy a politikai rendőrség a dosszié nyitását követően igyekezett összeszedni minden, Mindszentyvel kapcsolatos dokumentumot. Ezek között hálózati jelentések, személyes és hivatalos levelek, beszédek, újságcikkek találhatóak, valamint különböző feljegyzések arról, hogy kik látogatják a főpapot, vannak-e közöttük közéleti személyek, külföldi diplomaták, politikusok. Az Államvédelmi Hatóság 1948 novemberében vonta szoros ellenőrzése alá az esztergomi primási palotát, oda bemenni csak előzetes igazoltatás után lehetett.

A politikai rendőrség decembertől állandósuló jelenlétét a bent élők is érezték. Az érseki palota telefonját lehallgatták, őrszemeken keresztül folyamatosan figyelték a primás mozgását, valamint igyekeztek minél több, a bíboros környezetében vagy az épületben dolgozó embert rákényszeríteni arra, hogy jelentsék a bent látottakat, tapasztaltakat. A kommunista rend-

szerrel szembehelyezkedő, bátor kiállása miatt Mindszentyt 1948. december 26-án az esztergomi érseki palotában letartóztatták, majd a hosszas valatásokat követő kirakatperben kihirdetett ítéletében a népbíróság 1949. február 8-án életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélte. Fogságából az 1956-os forradalom idején szabadult ki, azonban ez a szabadság mindösszezen öt napig tartott.

AZ AMERIKAI KÖVETSÉGEN

Mindszenty 1956. november 4-én a bevonuló szovjet csapatok elől az Amerikai Egyesült Államok követségére menekült, amivel – bár kivonta magát a felelősségre vonás lehetősége alól – elnyerte az újból feléledő politikai rendőrség figyelmét. A követségen 15 évet töltött kényszerű belső száműzetésben. Többször felvetődött helyzetének rendezése, de a kérdésben érdekelt mindhárom fél, a Vatikán, az USA és a Magyar Népköztársaság is csak aktuális céljai elérésében felhasználható személyként tekintett Mindszentyre. A kommunista párt vezetői tehát elvárták a politikai rendőrség tisztjeitől, hogy minél több bizalmas információt szerezzenek Mindszentyről: az általa tervezett lépésekről, valamint az amerikaiaknak a bíborossal kapcsolatos elképzeléseiről, ezáltal biztosítva kedvezőbb pozíciókat számukra az 1957-től meginduló magyar-amerikai, majd az 1963-tól kezdődő magyar-vatikáni tárgyalásokon.

Az Amerikai Egyesült Államokkal szembeni hírszerzést, így a követségben dolgozó amerikai alkalmazottak (diplomáciai munkakörön túlmutató) tevékenysége elleni elhárító munkát a kémelhárítás végezte. Az USA követségének szemmel tartása nemcsak az amerikai-magyar kapcsolatok alaku-

lása, az amerikai hírszerző tevékenység felderítése és megakadályozása miatt volt fontos, hanem mert Mindszenty ottléte és esetleges ellenséges megnyilvánulásainak dokumentálása a magyar fél számára ütőkártyát jelenthetett a két ország kapcsolatát rendező tárgyalásokon. Mivel a bíboros egy másik ország felségterületén tartózkodott, szemmel tartása és tevékenységének feltérképezése fokozott elővigyázatosságot igényelt, az állambiztonság a meglévő titkos eszközei közül csak keveset tudott használni.

Az elsődleges információszerző eszköz a megfigyelés volt. A kémelhárítás fokozottan ellenőrizte a nyugati országok Budapesten működő diplomáciai képviseleteit, közöttük egyik legfontosabbként az USA követségét. A politikai rendőrség tisztjei fényképekkel dokumentálták a követséget látogatókat. Mindszenty megfigyelése azonban jelentős nehézségekbe ütközött, hiszen a Szabadság tér és a Perczel Mór utca sarkán található épületből az amerikaiak nem engedték őt kilépni. A követség keleti oldala a Magyar Nemzeti Bankkal, a déli irányba eső része a Szabadság tér 11. számú ház falával érintkezett. Így a megfigyelés kétirányú volt. Az épület előtt posztoló, a követség védelmét biztosító őrök, valamint az utcán sétáló vagy gépkocsiból figyelő állambiztonsági tisztek feladata volt szemmel tartani azon személyek mozgását, akik kapcsolatban állhattak a bíborossal. A követség belső udvarát, ahol Mindszenty a napi egészségügyi sétáit végezte, a szomszédos, Szabadság tér 11. számú házból tartották megfigyelés alatt. A bíboros megfigyelésében részt vevő tisztek szorgalmasan jegyzeteltek, hogy mikor, kivel sétál a követség udvarán, sőt jelenteni tudták, hogy a bíboros milyen nyelven

VÖRÖSGÉZA

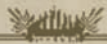
AZ ÁLLAMBIZTONSÁG CÉLKERESZTJÉBEN

MINDSZENTY

megfigyelésidossziéja

KIÁLLÁS HITÉRT, EGYHÁZÁÉRT, HÍVEIÉRT

KISSZÓTÁR

rezidentúra: Állambiztonsági tisztekből és az általuk foglalkoztatott hálózat tagjaiból álló, konspirált módon működő szervezeti forma.

hálózat: A hálózat az állambiztonsági szervek titkos segítőitársainak összessége, akik közvetlen és személyes kapcsolatban állnak a célszemélyekkel vagy csoportokkal. Feladata az ellenségesnek nyilvánított személyekre, csoportokra vonatkozó titkos információgyűjtés, felderítés. Emellett az operatív kombinációk végrehajtását (kutatást, figyelést, dezinformációk terjesztését, bomlasztást, büntetőeljárás kezdeményezéséhez szükséges bizonyítékok szerzését) is elvégezte. Megbízhatóság alapján a hálózati személyt három kategóriába sorolták: ügynök, titkos megbízott, titkos munkatárs.

lehallgatás: Titkos módszer, mellyel a célszemély beszélgetéseit rögzítették. A 3/a rendszabály a telefon-, a 3/e rendszabály a szobalehallgatás volt. Egy szobalehallgatásnál attól függően, hogy azt milyen módon oldották meg, kaphatott még az előbbi kifejezés pontosító jelzőt. Ha vezetékek nélküli adóval, akkor 3/e labda, ha (általában táskába vagy rádióba) rejtett minifon segítségével, akkor 3/f tárca rendszabálynak nevezték a módszert.

„K” ellenőrzés: A postai küldemények operatív ellenőrzése. Ez azt jelentette, hogy vagy kutató-szűrő munka eredményeképpen, vagy általában hálózati jelentés alapján a kérdéses személy postaforgalmát ellenőrizték, adatokat gyűjtve a vélt vagy valós, de a korabeli jogszabályok alapján büntetendő tett igazolására, kapcsolati rendszerének feltérképezésére ellenségesnek minősíthető propagandaanyagok keresésével, azok terjesztésének megakadályozásával.

folytatja beszélgetéseit az öt kíséző diplomatákkal.

A külső figyelés mellett az állambiztonság igyekezett lehallgatókészülékeket elhelyezni az amerikai követség épületében. Erre a célra az állambiztonsági tisztek szoba-, illetve telefonlehallgatást használtak. Mivel e technikák többségének alkalmazásánál a célszemély lakásában az idegen tárgy elhelyezését úgy kellett megoldaniuk, hogy az lehetőség szerint mindvégig rejtve maradjon, ennek előkészítését alapos

felderítőmunka előzte meg (operatív figyelés, hálózati jelentések). Természetesen az amerikai elhárító tisztek szorgalmasan keresték a magyar állambiztonság technikai jelenlétét a követségen, ezért többször is biztonsági szakértő érkezett Budapestre a technikai elhárító feladatok elvégzésére.

Az állambiztonság a titkos nyomozások során az operatív módszerek közül a hálózati felderítés révén szerezte a követség tagjairól és az épületben tartózkodó Mindszentyről a legtöbb információt. Az 1956 és 1971 közötti időszakban az amerikai követségi tisztviselőkről és Mindszentyről több mint harminc ügynök jelentett a kémelhárításnak. Néhány jelentésben maguk az állambiztonsági tisztek sorolták fel az általuk foglalkoztatott hálózati személyek fedőneveit. Az ügynökök és informátorok között eredeti foglalkozását tekintve volt borbély, felszolgáló, festő, fordító, nyelvtanár, portás, sofőr, szakácsnő, villanyszerelő, akik az állambiztonsági tisztek számára nélkülözhetetlen és más módon meg nem szerezhető információk forrásai voltak. Ezek a jelentések tájékoztatták a magyar politikai vezetést arról, hogy a bíboros az amerikai követségi diplomatakon kívül találkozik a Szentszék megbízásából Magyarországra érkező egyházi személyekkel is. Ám az ügynököknek nem mindig sikerült információhoz jutniuk. A „Dezső” fedőnevű ügynök a Vatikán diplomatájának, Agostino Casarolinak 1963. május 8-án Mindszenty-nél tett látogatásáról szóló jelentésében csak a találkozó tényéről tudott hírt adni, az ott elhangzottakról semmit sem sikerült megtudnia: *„az elmúlt napokban bent járt a követségen a pápa közvetlen megbízottja, hogy újabb megbeszéléseket folytasson Mindszenty ügyében. A megbeszélésről semmilyen hír nem szivárgott ki.”* A bíboros végül is hosszas rábeszélésre az enyhülés korszakában, 1971. szeptember 28-án fogadta el, hogy elhagyja a követséget és az országot.

A PÁZMÁNEUMBAN

Előbb a Vatikánba, majd Bécsbe utazott, ahol a Pázmáneumban lelt otthonra. Az életéből hátralévő éveket a külföldön élő magyarok lelki gondozásával, illetve emlékiratainak rendezésével töltötte. A külföldre távozó Mindszenty József tevékenységének megfigyeléséről, ellenséges megnyilvánulásainak dokumentálásáról a magyar politikai vezetés nem mondhatott le,

hiszen azokat saját pozíciói erősítésére kívánta felhasználni a folytatódó magyar–vatikáni tárgyalásokon. A feladatot a kémelhárítástól a hírszerzés vette át.

Bár az állambiztonság kivonatolta a Mindszentyről megjelent sajtócikkeket és médianyilatkozatokat is, elsősorban mégis az osztrák és a vatikáni diplomatakkal, a nemzetközi politikai élet meghatározó személyeivel kapcsolatban ál-

lökkal folytatott beszélgetések révén, legális úton jutott információkhoz. Azonban a Mindszenty belső köreiből származó, naprakész információk gyűjtése csak titkos módszerek és eszközök használatával volt lehetséges. Megfigyelésére ezen módszerek és eszközök közül elsősorban a hálózatot, környezetének tanulmányozását, postai küldeményeinek ellenőrzését, lehallgatókészülékek beépítését, valamint speciális fényképezőgépeket használtak. E tevékenység egyik központja a magyar hírszerzés bécsi rezidentúrája volt.

A hírszerzés már 1967 végén elrendelte a Pázmáneumba érkező és az onnan induló postai küldemények ellenőrzését. Mindszenty megérkezésével ez az ellenőrzés csak fokozódott. Emellett az állambiztonság természetesen szemmel tartotta az épületet is, valamint külső megfigyeléssel ismerte meg a környéket. Az eredményt a hírszerzés tisztjei jelentették a budapesti központba: *„megfigyelésünk szerint a Pázmáneum előtt rendőr posztol”,* ezért a helyszín felderítése nagyobb figyelmet és körültekintést igényelt. Mindezt az is indokolta, hogy a Pázmáneum mellett, a Bolzmanngasse 16.

szám alatt volt az Amerikai Egyesült Államok követségének épülete, így a fokozott óvatosságra, a konspirációs szabályok betartására a lehetséges diplomáciai affér elkerülése érdekében mindenképpen szükség volt.

A Mindszentyre és környezetére vonatkozó további titkos információ-szerző eszközök alkalmazásához a hírszerzőknek meg kellett ismerniük az épület alaprajzát, valamint hogy a bíbo-

és eszközökön kívül – dokumentálhatóan majd harminc ügynök jelentését használták fel a politikai rendőrség tisztjei. Ezek között volt, akit Magyarországról utaztatott ki az állambiztonság, de számos esetben már az ország határain kívül élő magyar emigránst vagy külföldi állampolgárt szervezett be a hírszerzés hálózati személynek az alapján, hogy a kiválasztott milyen mértékben képes elnyerni Mindszenty

négy napra szolgálati gépkocsival utaztatta ki a bíboros mariazelli temetésére Rajos Pál rendőr alezredest, a hírszerzés kiemelt főoperatív tisztjét és Bakonyi Imre rendőr alezredest, az egyházi elhárítás egyik alosztályvezetőjét, hogy megfigyeljék és dokumentálják a temetést. A két főtiszt által jegyzett négyoldalas jelentés rendkívül részletesen számolt be az 1975. május 15-én történt eseményről a koporsó-

ros mely szobákat használja. Még 1968-ban vázolta fel a hírszerzés „Ismay Bower” fedőnevű ügynöke a Pázmáneum belsejét. Egy Minox típusú fényképezőgéppel lefotózta az intézmény belső elrendezését, és elkészítette alaprajzának vázlatát. Mindszenty megérkezését követően – az információ frissítése érdekében – a bécsi főrezidentúra tisztje megbízta „Bowert”, hogy újra térképezze fel az épületet. Az 1971. november 26-ra datált ügynöki jelentéshez csatolt térképvázlat részletesen bemutatta az intézmény belsejét, leírást adva a bejutás lehetőségeiről is.

Mindszenty tevékenységének felderítésénél – a fenti titkos módszereken

bizalmát. A bíboros a közvetlen környezetében szolgálókat igyekezett gondosan kiválogatni, tartva attól, hogy a magyar kormány belügyi szerveinek keze itt is elérheti őt. Mint mondta: „Bécs és egész Ausztria tele van kommunista ügynökökkel.”

Mindszenty 1975. május 6-án halt meg, és kivánságára Mariazellben temették el. Temetéséről a politikai rendőrség hálózati személyekkel is készített jelentéseket, sőt fényképfelvételeket is, mégis mind a hírszerzés, mind a belső elhárítás szükségesnek tartotta, hogy egy-egy operatív tisztje jelen legyen a szertartáson. Az állambiztonság 1975. május 13–16. között,

Peter Peterson amerikai elhárítótiszt a magyar állambiztonság lehallgatóberendezéseinek nyomait keresi az USA követségi épületének tetején

nak a ravatalra helyezésétől egészen a templom Szent László-kápolnájában való letételéig.

Bár Mindszenty József halála megoldott egy sor politikai, egyházpolitikai kérdést Magyarország és a Vatikán kapcsolatában, a magyar politikai vezetés és az állambiztonság irányítói egyszersmind egy olyan ütőkártyát vesztettek el, amelyet megfogalmazásuk szerint „az elmúlt években gyakran tudtunk használni a vatikáni törekvések visszaszorításában”.

A bíboros hamvait – végrendelete értelmében – csak a szovjet csapatok kivonulása után, 1991-ben hozhatták haza és helyezték örök nyugalomra az esztergomi bazilika altemplomában. ♦

A SZERZŐ TÖRTÉNÉSZ-LEVÉLTÁROS,
ÁLLAMBIZTONSÁGI SZOLGÁLATOK
TÖRTÉNETI LEVÉLTÁRA